

MARTA GRODŹ, DAMIAN GAJDA

Ubezpieczenia rolnicze i świadomość ubezpieczeniowa rolników

W artykule autorzy podjęli próbę oceny świadomości ubezpieczeniowej rolników oraz ich stosunku do ubezpieczeń, zarówno obowiązkowych, jak i dobrowolnych. W tym celu zaprojektowano i przeprowadzono badanie ankietowe wśród rolników powiatu szczycieńskiego w województwie warmińsko-mazurskim.

W pierwszej części artykułu przedstawiono główne determinanty ryzyka i strat w rolnictwie oraz rolę ubezpieczeń w zarządzaniu ryzykiem w działalności rolniczej. Przedstawiono również rozwój ubezpieczeń rolniczych w Polsce na przykładzie ubezpieczenia OC rolników oraz ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego.

W drugiej części artykułu przedstawiono cele oraz projekt badania ankietowego rolników, który swym zakresem obejmuje metodę gromadzenia danych, określenie jednostek badania, metodę doboru oraz wielkość próby, a także budowę kwestionariusza.

Ostatnia część prezentuje wyniki przeprowadzonego badania wraz z wnioskami na temat znaczenia ubezpieczeń rolniczych w Polsce, świadomości ubezpieczeniowej rolników oraz ich stosunku do oferowanych im produktów ubezpieczeniowych.

Wprowadzenie

Rolnictwo odznacza się wysokim poziomem ryzyka. Dzieje się tak dlatego, że oprócz ekspozycji na ryzyko związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, takie jak ryzyko rynkowe czy finansowe, gospodarowanie na roli jest w znacznym stopniu związane z warunkami naturalnymi, na które wpływ człowieka jest niewielki. Z tego względu warta uwagi jest rola ubezpieczeń w zarządzaniu ryzykiem w rolnictwie.

1. Rola ubezpieczeń w zarządzaniu ryzykiem w działalności rolniczej

Zmiany klimatyczne, rosnąca średnia temperatura na świecie oraz zmiany w bilansie wodnym w Polsce w ostatnim półwieczu powodują zwiększenie się ryzyka przyrodniczego w rolnictwie. Coraz częściej występujące anomalie pogodowe powodują znaczne straty w produkcji rolnej. Pod

tym względem ostatnie dziesięciolecie było wyjątkowo trudne w Polsce, często pojawiały się susze na znacznym obszarze kraju. W niektórych latach występowały również powodzie oraz późne przymrozki, powodujące znaczne straty w uprawach.¹ Te zjawiska pogodowe przybierały często charakter katastrof naturalnych, nazywanych inaczej klęskami żywiołowymi.

Katastrofę naturalną określa się jako „zdarzenie, które jest wywołane działaniem sił naturalnych, powodujące straty znacznej wysokości jednocześnie u wielu podmiotów znajdujących się w chwili jej wystąpienia na danym obszarze i objętych jej działaniem”². Zdarzenie określone mianem klęski żywiołowej [katastrofy naturalnej] musi spełniać określone normami prawnymi warunki, np. musi wystąpić określona liczba ofiar bądź poszkodowanych, suma wartości strat, inne wielkości fizyczne, które określają siłę żywiołu. Mimo że działanie katastrof naturalnych jest ograniczone terytorialnie, jednak często obejmuje ono znaczne obszary, co oznacza, że skutki zdarzenia odczuwa wiele podmiotów. W związku z tym istnieje konieczność odpowiedniego zarządzania ryzykiem, czyli analizowania, eliminowania oraz ograniczania ryzyka. Najskuteczniejszym i najbardziej popularnym narzędziem wyrównania strat poszkodowanych gospodarstw są ubezpieczenia. W przypadku ich braku konieczna jest pomoc państwa.³ Jednak ze względu na problemy finansów publicznych wielu krajów Unii Europejskiej, pomoc państwa jest coraz bardziej krytykowana przez podatników. Rządy wielu krajów w przypadku wystąpienia klęski żywiołowej stoją przed dylematem, czy ważniejsza jest dyscyplina budżetowa, czy pomoc poszkodowanym rolnikom. Rola, jaką pełni rolnictwo w gospodarce, oraz potrzeba zapewnienia żywności powoduje, że upadek wielu gospodarstw rolnych mógłby spowodować znaczne podwyżki cen artykułów rolnych, które odczułoby miliony obywateli. Z tego względu najlepszym rozwiązaniem wydaje się powszechne stosowanie ubezpieczeń w rolnictwie, jako metody pokrycia strat związanych z wystąpieniem niekorzystnych zdarzeń.⁴

W wielu krajach Unii Europejskiej pomoc państwa nie jest dopuszczalna w przypadku strat, które mogły być ubezpieczone.⁵ W celu zwiększenia popularności ubezpieczeń rolniczych, w niektórych krajach powołano specjalny zakład ubezpieczeń dla rolników, a czasami nawet zakład reasekuracyjny. Państwo, w zakresie ubezpieczeń, może ingerować także w formę finansowania, głównie poprzez dopłaty do składek ubezpieczeniowych lub wprowadzenie ulg podatkowych⁶. Inną metodą zwiększenia poziomu korzystania z ubezpieczeń rolniczych jest wprowadzenie ubezpieczeń obowiązkowych, jednak jest to narzędzie ograniczone do wybranych grup ubezpieczeń i ich rozszerzenie może się spotkać z protestem rolników oraz uznaniem za zbyt dużą ingerencję państwa w prowadzoną działalność.⁷ Na podstawie doświadczeń w wielu krajach, można zaobserwować,

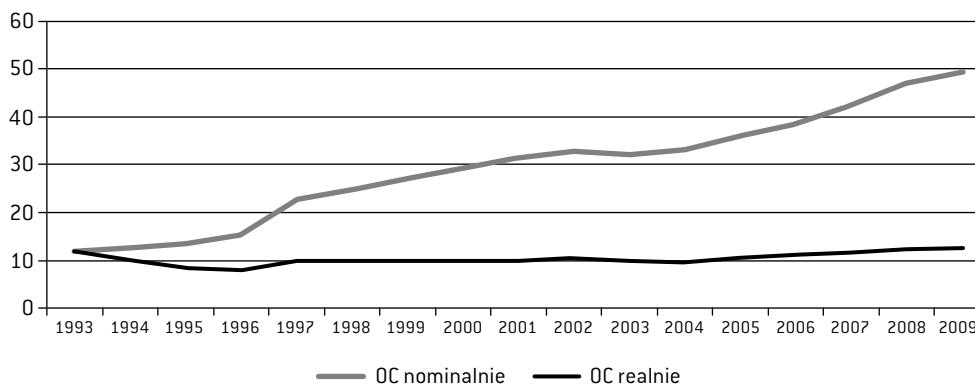
1. M. Mozdziuch, A. Ploch, *Zmiany klimatyczne a ubezpieczenia upraw rolnych*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” nr 3/2010, s. 133–13. J. Kozyra, A. Doroszewski, A. Nieróbca, *Zmiany klimatyczne i ich przewidywany wpływ na rolnictwo w Polsce*, „Studia i Raporty IUNG-PIB – Kierunki zmian w produkcji roślinnej w Polsce do roku 2020” nr 14, 2009, s. 243–257.
2. C. Klimkowski, *Istota, skutki i zarządzanie ryzykiem katastroficznym w rolnictwie polskim*, Dział Wydawnictw IERiGŻ, Warszawa 2002, s. 6–7.
3. W przypadku niektórych krajów stosowane są fundusze wzajemne oraz klęskowe, jednak pomimo ich stosowania, nieraz, w przypadku wystąpienia dużych szkód, potrzebna jest dodatkowa pomoc państwa.
4. J. Pawłowska-Tyszko, *Aktualne problemy zarządzania ryzykiem w rolnictwie*, Dział Wydawnictw IERiGŻ, Warszawa 2009, s. 21–22.
5. Tak jest m.in. w Hiszpanii, Portugalii, Austrii i Grecji.
6. D. Maśniak, *Rola pomocy publicznej w rozwoju majątkowych ubezpieczeń rolnych*, „Rozprawy ubezpieczeniowe” nr 1/2008, zeszyt 4, s. 37.
7. Na temat ubezpieczeń obowiązkowych zob. szerz. M. Orlicki, *Ubezpieczenia obowiązkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 207 i n.

że w przypadku większego zaangażowania władz publicznych w sferę ubezpieczeń rolniczych, ubezpieczyciele są skłonni do rozszerzenia swojej oferty o większą liczbę ryzyk.⁸ Ponadto w przypadku większej liczby ubezpieczonych wysokość składek ubezpieczeniowych również ulega obniżeniu.⁹

W Polsce, na podstawie danych o liczbie polis oraz wartości składki zebranej przez ubezpieczycieli, można stwierdzić, że ubezpieczenia rolnicze stają się coraz popularniejsze, szczególnie od momentu wstąpienia Polski do Unii Europejskiej. Najczęściej rolnicy korzystają z ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej oraz ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych żywiołów, które są w Polsce obowiązkowe. W ostatnich latach znacznie wzrosła także popularność ubezpieczeń upraw w związku z wprowadzeniem (na mocy ustawy o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich) obowiązku ubezpieczenia 50 proc. upraw w gospodarstwie (zboż, rzepaku, rzepiku, kukurydzy, chmielu, tytoniu, warzyw gruntowych, drzew i krzewów owocowych, truskawek, ziemniaków, buraka cukrowego oraz roślin strączkowych) od co najmniej jednego z wymienionych rodzajów ryzyka: powódź, susza, gradobicie, złe skutki przezimowania, wiosenne przymrozki. Ubezpieczenie to jest obowiązkowe dla rolników, którzy korzystają z dopłat bezpośrednich. Oprócz ubezpieczeń, których wykupienie przez rolników jest obligatoryjne, występują również dobrowolne ubezpieczenia zwierząt gospodarskich lub mienia ruchomego w gospodarstwie.¹⁰

Rolę ubezpieczeń rolniczych w Polsce można zaobserwować na podstawie składki przypisanej brutto z ubezpieczenia OC rolników (Wykres 1) oraz ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego (Wykres 2)¹¹.

Wykres 1. Składka przypisana brutto z ubezpieczenia OC rolników nominalnie oraz realnie w latach 1993–2009 (w mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

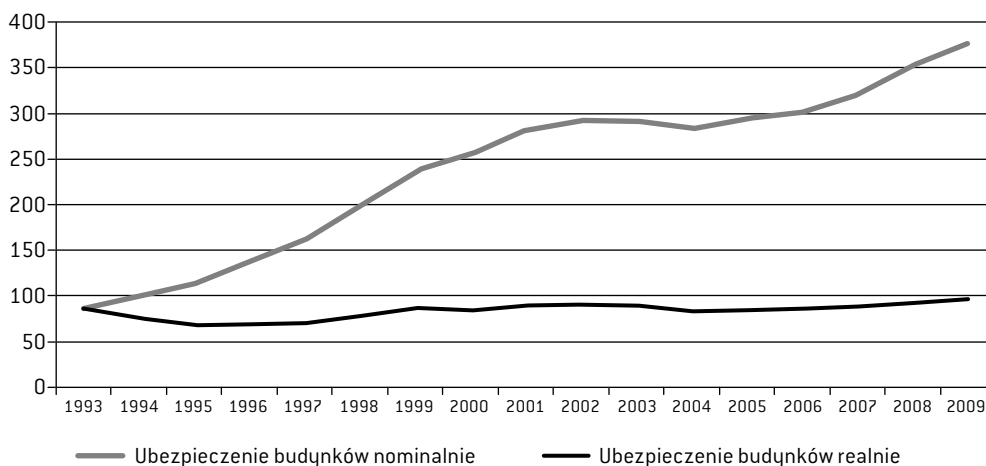
8. Więcej na temat rozwiązań w zakresie ubezpieczeń rolnych w krajach Unii Europejskiej w: J. Handschke, K. Łyskawa, *Ryzyko gospodarowania w rolnictwie a ubezpieczenia w świetle ustawodawstwa Unii Europejskiej*, „Rozprawy ubezpieczeniowe” nr 4/2008, s. 5–16 oraz *Agricultural Insurance Schemes*, European Commission (<http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/external/insurance/>).

9. A. Wąsiewicz, *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, Branta, Bydgoszcz 1994, s. 21.

10. E. Stroiński, *Ubezpieczenia majątkowe i osobowe w rolnictwie*, LAM – Wydawnictwo Akademii Finansów, Warszawa 2006, s. 212–214.

11. Rocznik Statystyczny Rolnictwa, GUS, 1994–2010.

Wykres 2. Składka przypisana brutto z ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego nominalnie oraz realnie w latach 1993–2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jak można zauważyć na przedstawionych wykresach, składka przypisana brutto z obu ubezpieczeń znacznie wzrosła w badanym okresie, jednak po uwzględnieniu inflacji (wartości realne na wykresach) wzrost jest znacznie mniejszy. Szczególnie w latach dziewięćdziesiątych zauważalny jest spadek składki w cenach stałych. Jednym z głównych problemów związanych z ubezpieczeniami obowiązkowymi w rolnictwie jest słaba egzekucja przepisów, ponieważ organy przeprowadzające kontrole (m.in. wójt, burmistrz) obawiają się utraty głosów rolników w wyborach w przypadku nałożenia kar za brak ubezpieczenia¹². Pomimo wzrostu składki w cenach stałych w ostatnich latach, szacuje się, że na 2,5 mln obecnie prowadzonych gospodarstw rolnych w Polsce, tylko 1,6 mln posiada wykupione ubezpieczenie budynków, a jedynie 1,4 mln ma wykupione ubezpieczenie OC rolników.

2. Projekt badania ankietowego rolników

Ze względu na niski poziom penetracji ubezpieczeń rolniczych, zdecydowano się na ustalenie przyczyn tego stanu rzeczy poprzez badanie ankietowe rolników. Jako główny cel badania przyjęto ocenę świadomości ubezpieczeniowej rolników oraz ich stosunku do ubezpieczeń obowiązkowych i dobrowolnych. Główny cel badania miał zostać osiągnięty za pomocą realizacji następujących celów szczegółowych, obejmujących swoim zakresem:

- subiektywną ocenę ochrony gospodarstw przed zagrożeniami,
- sprawdzenie wiedzy respondentów o obowiązkowości ubezpieczeń,
- ocenę znajomości produktów ubezpieczeniowych,
- stosunek rolników do kar wynikających z braku ubezpieczeń obowiązkowych,
- posiadanie ubezpieczenia i czynniki wpływające na wybór ubezpieczyciela bądź rezygnację z wykupienia ubezpieczenia.

12. M. Możdzioch, A. Ploch, *Zmiany*, op. cit., s. 147.

Po określeniu celu przystąpiono do kolejnego zadania, jakim jest projekt badania. Określono metodę gromadzenia danych, jednostki badania, wielkość próby oraz metodę doboru próby. W badaniu udział wzięli rolnicy z terenu położonego w województwie warmińsko-mazurskim, z powiatu szczycieńskiego, którzy w okresie kwiecień-lipiec 2010 r. korzystali z usług Powiatowego Zespołu Doradztwa Rolniczego w Szczytnie.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w rzeczywistości badacz nie zawsze ma dostęp do wszystkich jednostek, które określił jako badaną populację. Wynika to między innymi z braku doskonałych spisów, rejestrów wszystkich jednostek. Badacz ma styczność z populacją, która jest celem badania, określaną w literaturze terminem „populacja celu” (ang. *target population*) oraz z „populacją badania” (ang. *study population*), do której faktycznie ma dostęp.¹³ W opisywanym przypadku populacja celu to wszystkie gospodarstwa rolne znajdujące się na terenie powiatu szczycieńskiego, natomiast populacja badania to te gospodarstwa, których właściciele korzystali z usług PZDR w Szczytnie w okresie kwiecień-lipiec 2010 r.

W związku z tym, że w niewielkiej liczbie badań statystycznych istnieje możliwość dotarcia do całej populacji, albo też badanie całej populacji jest niecelowe, coraz popularniejsze stają się badania określonej części zbiorowości (badania próbkowe). W zaprojektowanym badaniu wykorzystano nieprobablistyczną metodę doboru próby – metodę wyboru przypadkowego, inaczej nazywaną metodą losowania według wygody. Należy zwrócić uwagę na to, że przypadkowy nie oznacza to samo co losowy. Metoda wyboru przypadkowego jest szybka i tania w realizacji oraz użyteczna w badaniach, dla których brak kompletnego operatu badania. Konsekwencją wykorzystania metod nielosowych jest jednak brak możliwości określenia precyzji wnioskowania o całej populacji, oszacowania błędów losowych i skorzystania z formuł wyznaczania liczebności próby. W związku z tym liczebność próby jest określana przez osobę prowadzącą badania głównie na podstawie wiedzy o badanej populacji i badanych zjawiskach. W opisywanym badaniu udział wzięło 76 przedstawicieli gospodarstw rolnych z terenu powiatu szczycieńskiego.¹⁴

Kwestionariusz to jedno z podstawowych narzędzi pomiarowych stosowanych w badaniach opinii. Jest to narzędzie gromadzenia danych pierwotnych, które zdefiniować można jako zbiór pytań odnoszących się do jednego lub więcej tematów, celowo zaprojektowanych i odpowiednio uporządkowanych pod względem merytorycznym i graficznym. Projektując kwestionariusz, należy pamiętać o tym, że respondenci częściej zgadzają się na udział w badaniach, w których zapewnia im się anonimowość. Istotne jest także wyjaśnienie celu przeprowadzenia badania oraz udzielenie informacji o jego zakresie.¹⁵ W celu przełamania nieufności respondentów, na początku ankiety umieszczona została krótka informacja określająca cel badania, sposób wykorzystania informacji oraz zapewnienie respondentów o tym, że ankieta jest anonimowa, a podane indywidualne informacje nie zostaną nikomu ujawnione.

Kwestionariusz zaprojektowanego badania zawierał łącznie szesnaście pytań, z czego pięć stanowiły pytania metryczkowe. Dodatkowo ankieta została podzielona na część wspólną, przeznaczoną dla wszystkich respondentów, oraz na części dla osób posiadających wykupioną polisę i dla tych respondentów, którzy zrezygnowali z zakupu polisy ubezpieczeń wymienionych w ankiecie.

13. M. Szreder, *Metody i techniki sondażowych badań opinii*, PWE, Warszawa 2010, s. 42–43.

14. W badaniu wzięło udział osiemdziesięciu rolników, jednak odrzucono cztery ankiety ze względu na duże braki w udzielonych odpowiedziach.

15. *Badania marketingowe*, red. Mazurek-Łopacińska K., Wyd. AE, Wrocław 1999, s.101.

3. Analiza wyników badania ankietowego rolników powiatu szczycieńskiego

Z odpowiedzi uzyskanych w części metryczkowej wynika, że większość osób, które zdecydowały się na udział w ankiecie, to osoby z przedziału wiekowego 26–45 lat, które stanowiły 67,57 proc. badanych. Największa część badanych – 29 osób (38,2 proc.) zadeklarowało, że posiada wykształcenie średnie, 27 badanych osób (35,5 proc.) posiada wykształcenie zawodowe, jedenaście osób (14,5 proc.) wykształcenie podstawowe, natomiast dziewięciu rolników (11,8 proc.) posiada wykształcenie wyższe. W strukturze powierzchniowej dominują gospodarstwa o powierzchni 10–50 hektarów, które stanowią 56,6 proc. Z dużych gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha pochodzi 18 respondentów (23,7 proc.), natomiast 15 (19,7 proc.) z gospodarstw o powierzchni poniżej 10 ha. W strukturze gospodarstw pod względem prowadzonej działalności rolnej najwięcej jest gospodarstw o profilu mieszanym, które stanowią 46,1 proc. badanej próby. 28,9 proc. badanych respondentów zadeklarowało prowadzenie produkcji zwierzęcej, a 25 proc. produkcji roślinnej.¹⁶

Jednym z zagadnień poruszonych w badaniu jest poziom świadomości obowiązku ubezpieczeniowego. Respondenci odpowiadali z zakresu znajomości siedmiu ubezpieczeń, w tym dwóch, które odnoszą się nie tylko do osób zajmujących się rolnictwem, czyli ubezpieczeniu OC komunikacyjnym i AC komunikacyjnym. Mimo że oba te ubezpieczenia nie są bezpośrednio związane z tematem badania, to ich umieszczenie w ankiecie ma związek z posiadaniem przez większość gospodarstw samochodu. Ponadto wszystkie pojazdy poruszające się po drogach muszą mieć wykupioną polisę OC, w tym także ciągniki i maszyny rolnicze. Druga część pytania odnosiła się do subiektywnej oceny respondentów na temat obligatoryjności wymienionych ubezpieczeń. Stosunek do obligatoryjności ubezpieczeń może być jednym z czynników, który wpływa na rezygnację z zakupu polisy.

Na podstawie wyników przedstawionych w Tabelicy 1 można stwierdzić, że świadomość ubezpieczeniowa rolników jest najwyższa w przypadku ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej, jednak tylko niespełna dwie trzecie respondentów jest zdania, że powinny one być obowiązkowe. W przypadku ubezpieczenia budynków rolnych ponad 90 proc. badanych rolników wie, że jest to ubezpieczenie obowiązkowe, jednak tylko 40 proc. jest przekonanych o słuszności tego obowiązku. Duża część respondentów nie wiedziała o obowiązku ubezpieczenia upraw od co najmniej jednego ryzyka i zdecydowana większość uważa, że to ubezpieczenie nie powinno być obowiązkowe. W przypadku pozostałych ubezpieczeń większość respondentów udzieliła prawidłowej odpowiedzi co do dobrowolności zakupu polisy i można stwierdzić, że większość rolników jest zdania, iż nie należy wprowadzać obowiązku w tym zakresie. Podsumowując, można zauważyć, że badani rolnicy uważają, że wszystkie ubezpieczenia poza ubezpieczeniami odpowiedzialności cywilnej powinny być dobrowolne.

16. W województwie warmińsko-mazurskim dominują małe gospodarstwa rolne – 64,7 proc. to gospodarstwa o powierzchni do 10 ha, a 30,7 proc. stanowią gospodarstwa, których powierzchnia mieści się w przedziale 10–50 ha. W strukturze gospodarstw rolnych pod względem prowadzonej działalności rolnej dominują gospodarstwa mieszane, stanowiące 45 proc. gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. Najmniej, bo ok. 1 proc., to gospodarstwa prowadzące wyłącznie produkcję zwierzęcą. Rolnictwo w regionie skupia się na produkcji zbóż (70 proc. zasiewów) oraz na hodowli drobiu, trzody chlewnej i bydła.

Tablica 1. Świadomość obligatoryjności ubezpieczeń wśród respondentów

Rodzaj ubezpieczenia	Czy są obowiązkowe?			Czy powinny być?		
	Tak	Nie	Nie wiem	Obowiązkowe	Dobrowolne	Nie wiem
OC rolników	74	1	1	42	20	14
OC komunikacyjne	74	0	2	43	18	15
AC komunikacyjne	8	61	7	7	54	15
Ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego	70	5	1	31	32	13
Ubezpieczenie zwierząt gospodarskich	9	64	3	10	52	14
Ubezpieczenie upraw od co najmniej jednego ryzyka	49	25	2	12	54	10
Ubezpieczenie mienia ruchomego w gospodarstwie rolnym	7	66	3	6	56	14

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

Kolejne pytanie w ankiecie dotyczyło znajomości poszczególnych produktów ubezpieczeniowych według subiektywnej oceny badanych rolników. Wyniki odpowiedzi na to pytanie przedstawia Tablica 2.

Tablica 2. Samoocena znajomości wybranych ubezpieczeń przez respondentów

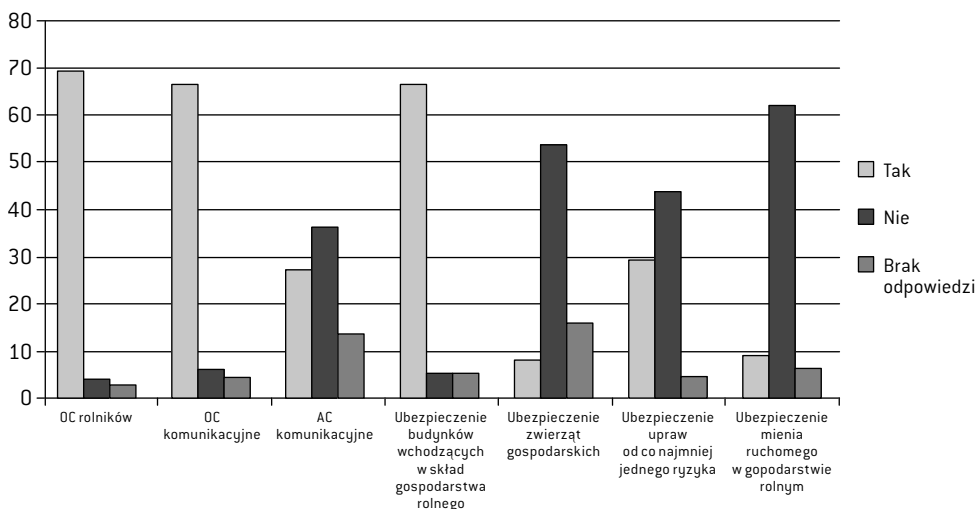
Rodzaj ubezpieczenia	W jakim stopniu zna Pan(i) ubezpieczenie			
	Dobrze	Słabo	Wcale	Nie wiem
OC rolników	58	17	0	1
OC komunikacyjne	59	15	0	2
AC komunikacyjne	29	35	5	7
Ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego	52	20	1	3
Ubezpieczenie zwierząt gospodarskich	8	38	17	13
Ubezpieczenie upraw od co najmniej jednego ryzyka	23	41	10	2
Ubezpieczenie mienia ruchomego w gospodarstwie rolnym	9	37	26	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

Znaczna część respondentów ocenia jako dobrą znajomość ubezpieczenia OC rolników, OC komunikacyjnego oraz ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego. W przypadku tych ubezpieczeń bardzo rzadko pojawiły się odpowiedzi „wcale” lub „nie znam”. Można zatem stwierdzić, że w zakresie dwóch, z trzech, obowiązkowych dla rolników ubezpieczeń, znają oni te produkty oraz są świadomi ich obligatoryjności. Ubezpieczenie upraw od co najmniej jednego ryzyka, które także jest ubezpieczeniem obowiązkowym dla rolników, jest słabiej znane wśród respondentów i mniejsza część z nich wie, że jest to ubezpieczenie obowiązkowe. Przyczyną tego faktu doszukiwać się można w tym, że jest to ubezpieczenie stosunkowo nowe (obowiązuje od 1 lipca 2008 r.). Zauważyć można także, że wśród badanych rolników stopień znajomości ubezpieczeń dobrowolnych jest słaby.

Stopień znajomości poszczególnych produktów ubezpieczeniowych może wynikać z faktu korzystania lub niekorzystania z nich. Z tego względu w następnym pytaniu respondenci udzielali odpowiedzi na temat posiadania poszczególnych ubezpieczeń.

Wykres 3. Ubezpieczenia, z których korzystają respondenci

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

W dniu realizacji badania 91 proc. respondentów zadeklarowało, że ma wykupioną polisę ubezpieczenia OC rolników, a 87 proc. ma wykupioną polisę ubezpieczenia OC komunikacyjnego oraz ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego. Jednak w przypadku ostatniego z badanych ubezpieczeń obowiązkowych, ubezpieczenia upraw od co najmniej jednego ryzyka, tylko 38 proc. respondentów deklaruje, że posiada to ubezpieczenie. Jak wspomniano wcześniej, istotny wpływ na tak niski wynik ma krótki okres obowiązywania przepisów o obligatoryjności tego ubezpieczenia oraz uznanie przez rolników kar za brak tego ubezpieczenia za mało dotkliwe. W przypadku badanych ubezpieczeń dobrowolnych, czyli AC komunikacyjnego, ubezpieczenia zwierząt gospodarskich oraz ubezpieczenia mienia ruchomego w gospodarstwie rolnym, odsetek rolników posiadających polisy jest niewielki. Dla ubezpieczenia AC komunikacyjnego wynosi 35,53 proc., natomiast dla ubezpieczenia zwierząt gospodarskich oraz ubezpieczenia mienia nieznacznie przekracza 10 proc. Należy także zauważyć, że część respondentów odmówiła udzielenia odpowiedzi na niektóre pytania, co mogło wynikać z braku zaufania do ankietera i obawy o ujawnienie udzielonych odpowiedzi.¹⁷

Na podstawie badania ustalono również stopień znajomości wysokości stawki ubezpieczenia OC rolników. Według badanych rolników, średni roczny koszt ubezpieczenia OC rolników wynosi 431,71 zł, a rozpiętość podawanych odpowiedzi była duża, od 30 do 4500 zł. Przyjmując, że średnia stawka oferowana przez towarzystwa ubezpieczeń wynosi pięć zł za hektar, to w przypadku najliczniej reprezentowanej grupy gospodarstw o powierzchni od 10 do 50 hektarów, roczna składka OC rolników wyniosłaby od 50 do 250 zł. Można zatem stwierdzić, że rolnicy znacznie zawyżają w swoich szacunkach cenę ubezpieczenia OC rolników. Być może w przypadku pozostałych ubezpieczeń respondenci również uważają, że kosztują one więcej, niż w rzeczywistości, co przekłada się na brak zainteresowania wykupieniem polisy.

17. Więcej informacji na temat tajemnicy statystycznej w: M. Szreder, *O znaczeniu tajemnicy statystycznej dla jakości badań ilościowych*, Sopot 2008 (http://www.stat.gov.pl/gus/5840_4340_PLK_HTML.htm).

Kolejny badany problem to stosunek rolników do kar wynikających z braku ubezpieczeń obowiązkowych. Spytano, czy respondenci znają wysokość kary wynikającej z braku ubezpieczenia OC rolników. Spośród 76 badanych rolników tylko czterech (5,3 proc.) udzieliło odpowiedzi twierdzącej i wskazało, że kara za brak posiadanego ubezpieczenia OC rolników wynosi dwa euro od hektara. Jest to odpowiedź błędna, ponieważ jest to wysokość kary wynikającej z braku obowiązkowego ubezpieczenia upraw. Natomiast stawka za brak obowiązkowego ubezpieczenia OC rolników w okresie, w którym przeprowadzane było badanie, to trzydzieści euro. Od 1 stycznia 2012 r. kara ta to równowartość jednej dziesiątej minimalnego wynagrodzenia za pracę i w 2012 r. suma ta wynosi 150 zł.¹⁸ Większość respondentów deklaruje, że posiada wykupioną polisę ubezpieczenia OC rolników. Jednak mimo deklaracji dobrej znajomości tego ubezpieczenia, nie orientują się oni, jaka jest roczna stawka tego ubezpieczenia oraz jakie grożą im kary za brak posiadanej polisy.

Respondentów poproszono także o wskazanie towarzystwa ubezpieczeń, w którym posiadają wykupione polisy ubezpieczeń. Najbardziej popularnym towarzystwem ubezpieczeniowym wśród ankietowanych rolników okazał się Powszechny Zakład Ubezpieczeń SA. Prawie połowa respondentów (46 proc.¹⁹), wskazała, że posiada wykupioną polisę u tego ubezpieczyciela, 26 proc. badanych osób wskazało Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych TUW jako swojego głównego ubezpieczyciela, natomiast 10 osób korzysta z usług Concordia Polska TUW. Łącznie z usług tych trzech ubezpieczycieli korzysta ponad 85 proc. respondentów.

W ankiecie pojawiło się również pytanie, jakie czynniki miały wpływ na wybór konkretnego towarzystwa ubezpieczeń. W Tablicy 3. zostały przedstawione czynniki, które skłaniają respondentów do zakupu ubezpieczenia u danego ubezpieczyciela.

Tablica 3. Czynniki wpływające na wybór ubezpieczyciela przez respondentów

Towarzystwo ubezpieczeń	Niskie ceny polis	Prestiż towarzystwa	Kontakt agenta	Dobra długoletnia współpraca i kontynuacja ubezpieczenia
Compensa SA TU	1	0	1	0
Concordia Polska TUW	8	2	3	4
HDI Asekuracja SA TU	4	1	3	1
STU Ergo Hestia SA	1	0	0	2
PZU SA	7	10	5	29
TUW TUW	15	0	10	3
UNIQA TU SA	2	1	1	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

W przypadku najbardziej popularnego towarzystwa ubezpieczeń, czyli PZU SA, dominujący wpływ na decyzję o wyborze właśnie tego ubezpieczyciela ma dobra długoletnia współpraca i kontynuacja ubezpieczenia oraz przyzwyczajenie. Ważnym czynnikiem jest także prestiż towarzystwa. Zupełnie inaczej kształtują się motywy wyboru drugiego pod względem popularności towarzystwa ubezpieczeń – Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych TUW. W tym przypadku

18. Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. 2003, Nr 124, poz. 1152 z późn. zm.), art. 88.

19. Po uwzględnieniu osób nieposiadających polis oraz odmów odpowiedzi.

respondenci wskazali na niskie ceny polis oraz kontakt agenta jako czynniki, które zaważyły na decyzji o skorzystaniu z usług tego zakładu ubezpieczeń. Również dla Concordia Polska TUW respondenci wskazują na te czynniki, jako motywy zakupu polisy w tym zakładzie ubezpieczeń. Na podstawie tych informacji kształtuje się obraz polskiego rynku ubezpieczeń, gdzie prestiż i znana marka oraz długoletnia obecność towarzystwa na rynku konkurują z niskimi cenami oraz polityką nastawioną na zdobywanie klientów.

W kolejnym pytaniu sprawdzono, czy respondenci rozważali zmianę ubezpieczyciela. Ponad połowa (57 proc.) badanych osób, które mają wykupioną polisę ubezpieczenia, zastanawiało się nad zmianą ubezpieczyciela. Natomiast 31 respondentów, tj. 43 proc., nie chce zmieniać zakładu ubezpieczeń, w którym ma wykupioną polisę ubezpieczenia. Najczęściej wymienianą przyczyną, która powoduje, że rolnicy rozważają zmianę ubezpieczyciela, jest lepsza oferta innego towarzystwa, ponad 80 proc. odpowiedzi respondentów wskazuje właśnie tę przyczynę. Do zmiany ubezpieczyciela skłaniają rolników także niższe ceny ubezpieczeń u konkurencji – ok. 15 proc. uzyskanych odpowiedzi, oraz niski poziom obsługi w dotychczasowym zakładzie ubezpieczeń – ok. 5 proc. uzyskanych odpowiedzi.

W badaniu brało udział także czterech respondentów, którzy zrezygnowali z zawarcia umów ubezpieczenia w zakresie badanych ubezpieczeń. Zostali oni poproszeni o wskazanie czynników, które o tym zadecydowały.²⁰ Najważniejszą przyczyną rezygnacji z ubezpieczenia jest przekonanie rolników o tym, że jest to niepotrzebne. Rolnicy wskazali także na finansowe aspekty rezygnacji z ubezpieczeń, czyli zbyt wysokie stawki ubezpieczenia, brak środków finansowych czy fakt, że kary za brak ubezpieczenia są stosunkowo niskie.

W ostatnim pytaniu poproszono respondentów o wskazanie czynników, które ich zdaniem mogłyby wpłynąć na zwiększenie popularności i atrakcyjności ubezpieczeń wśród rolników.²¹ Uzyskane odpowiedzi są przedstawione w Tablicy 4.

Tablica 4. Czynniki wpływające na wzrost popularności i atrakcyjności ubezpieczeń dla rolników

Czynniki wzrostu popularności i atrakcyjności ubezpieczeń	Liczba odpowiedzi rolników ubezpieczonych	Liczba odpowiedzi rolników nieubezpieczonych
lepsze dostosowanie oferty zakładów ubezpieczeń do potrzeb rolników	45	2
niższe ceny ubezpieczeń	56	2
jaśniej przedstawione Ogólne Warunki Ubezpieczeń	9	0
łatwiejszy kontakt z zakładem ubezpieczeń – więcej agentów, ubezpieczenia przez telefon, Internet	3	0
szybsze, bardziej sprawne wypłacanie odszkodowań i załatwianie formalności po zajściu szkody	17	1
inne	1	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

20. Respondenci mogli wskazać maksymalnie dwie przyczyny, co spowodowało, że w tym pytaniu uzyskano pięć odpowiedzi.

21. Respondenci mogli wskazać jeden bądź dwa powody, w związku z czym łączna liczba odpowiedzi w tym pytaniu wynosi 136.

Największa część rolników wskazała niższe ceny ubezpieczeń. Respondenci uznali także, że lepsze dostosowanie oferty zakładów ubezpieczeń do potrzeb rolników miałoby wpływ na zwiększenie liczby zawieranych umów ubezpieczenia. Przyczyny te wskazali zarówno rolnicy, którzy korzystają z ubezpieczeń, jak i ci, którzy zrezygnowali z zakupu polisy. Kolejną ważną kwestią wpływającą według respondentów na atrakcyjność i powszechność ubezpieczeń wśród rolników jest szybsze i bardziej sprawne wypłacanie odszkodowań oraz załatwianie formalności po wystąpieniu szkody.

Podsumowanie

Realizacja ryzyka przyrodniczego jest głównym źródłem strat w rolnictwie. Zauważyć można, że podczas ostatniego dwudziestolecia rolnicy często ponosili straty na skutek anormalnych warunków pogodowych. Ostatnie lata były pod tym względem szczególnie trudne dla polskiego rolnictwa. Często występowały susze, powodzie, przymrozki, nadmierne opady, a więc zdarzenia, których skutki łagodzone były przez zakłady ubezpieczeń, oferujące ochronę ubezpieczeniową rolnikom.

Na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego można stwierdzić, że respondenci wykazali się dużą wiedzą w zakresie obligatoryjności badanych rodzajów ubezpieczeń – w większości poprawnie wskazali, które z nich są obowiązkowe, a które dobrowolne. Jednak, w ocenie badanych rolników, tylko ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej powinny być obowiązkowe.

Zbadano także, czy respondenci znają wysokość stawki ubezpieczenia OC rolników i okazało się, że większość z nich uważa, że ubezpieczenie to jest znacznie droższe, niż w rzeczywistości. Badani rolnicy oprócz tego, że nie znają wysokości stawki ubezpieczenia, nie są także świadomi, jakie kary grożą im za brak obowiązkowego ubezpieczenia OC rolników – żadna z badanych osób nie odpowiedziała poprawnie na to pytanie.

Sprawdzono także, jakie motywy miały wpływ na to, że część z badanych rolników zrezygnowała z wykupienia polisy niektórych ubezpieczeń. Główną przyczyną rezygnacji z ubezpieczenia jest przekonanie rolników o tym, że jest to niepotrzebne. Oprócz tego wskazali oni finansowe aspekty, tj. zbyt wysokie stawki ubezpieczenia, brak środków finansowych oraz stosunkowo niskie kary za brak wykupionej polisy.

W ocenie respondentów niższe ceny ubezpieczeń, lepsze dostosowanie oferty zakładów ubezpieczeń do potrzeb rolników oraz szybsze i bardziej sprawne wypłacanie odszkodowań, a także załatwianie formalności po wystąpieniu szkody, to główne czynniki, które mogłyby zwiększyć powszechność i popularność ubezpieczeń dla rolników.

Bibliografia

- Agricultural Insurance Schemes, European Commission <http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/external/insurance> (09.03.2012).
- Badania marketingowe*, red. Mazurek-Łopacińska K., Wyd. AE, Wrocław 1999.
- Handschke J., Łyskawa K., *Ryzyko gospodarowania w rolnictwie a ubezpieczenia w świetle ustawodawstwa Unii Europejskiej*, „Rozprawy ubezpieczeniowe” nr 4/2008.
- Klimkowski C., *Istota, skutki i zarządzanie ryzykiem katastroficznym w rolnictwie polskim*, Dział Wydawnictw IERiGŻ, Warszawa 2002.

- Kozyra J., Doroszewski A., Nieróbca A., *Zmiany klimatyczne i ich przewidywany wpływ na rolnictwo w Polsce*, Studia i Raporty IUNG-PIB – Kierunki zmian w produkcji roślinnej w Polsce do roku 2020, nr 14/2009.
- Maśniak D., *Rola pomocy publicznej w rozwoju majątkowych ubezpieczeń rolnych*, „Rozprawy ubezpieczeniowe” nr 1/2008, zeszyt 4.
- Moździoch M., Ploch A., *Zmiany klimatyczne a ubezpieczenia upraw rolnych*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” nr 3/2010.
- Orlicki M., *Ubezpieczenia obowiązkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Pawłowska-Tyszko J., *Aktualne problemy zarządzania ryzykiem w rolnictwie*, Dział Wydawnictw IERiGŻ, Warszawa 2009.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa, GUS, 1994–2010.
- Stempel R., *Ubezpieczenia rolne w gospodarstwach rolników indywidualnych Polski północnej*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” nr 2/2010.
- Stroiński E., *Ubezpieczenia majątkowe i osobowe w rolnictwie*, LAM – Wydawnictwo Akademii Finansów, Warszawa 2006.
- Szreder M., *Metody i techniki sondażowych badań opinii*, PWE, Warszawa 2010.
- Szreder M., *O znaczeniu tajemnicy statystycznej dla jakości badań ilościowych*, 2008; http://www.stat.gov.pl/gus/5840_4340_PLK_HTML.htm (21.11.2011).
- Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. 2003, Nr 124, poz. 1152 z późn. zm.).
- Wąsiewicz A., *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, Branta, Bydgoszcz 1994.

Agricultural insurance and farmers' insurance awareness

The authors have made an attempt at assessing farmers' insurance awareness and their attitude to both compulsory and voluntary insurance. To this end they designed and conducted a questionnaire survey among farmers in Szczytno Poviát in Warmińsko-Mazurskie Province.

The first part of the article presents the main determinants of risk and loss in agriculture as well as the role of insurance in risk management in agricultural activity. In addition, development of agricultural insurance in Poland has been presented, as exemplified by TPL insurance of farmers and insurance of buildings which make up the agricultural farm. The second part of the article presents the objectives and design of the farmers' questionnaire survey, whose scope includes the method of data collection, definition of survey units, selection method and sample size, as well as the construction of the questionnaire. The final part presents the results of the survey and conclusions on the significance of agricultural insurance in Poland, farmers' insurance awareness and their attitude to the insurance products they are offered.

MGR MARTA GRODŹ – jest absolwentką studiów II stopnia na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego o specjalności Statystyka Ubezpieczeniowa.

MGR DAMIAN GAJDA – jest asystentem w Katedrze Statystyki Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego.